

2.

**הפעלת מרכזי החוסן
ביישובי קווי העימות
מפרוקן מלחמת חרבות ברזל**

תקציר

למושג "חוסן" הגדרות רבות וכולן עוסקות ביכולת של אדם ושל חברה לחזור למצב הקודם לאחר שחוו מצב דחק מתמשך ולהשתמש במשאבים שיש להם כדי להתמודד עם שינוי ולהסתגל אליו. בהקשר החברתי, חוסן פירושו היכולת של מערכת חברתית להכיל מצבים קיצוניים של משבר, להגיב אליהם ולהתאים את עצמה אליהם, לחזור לתפקוד מיטבי מהר ככל האפשר בתום מצב המשבר ולפתח יכולות הסתגלות למצבי משבר בעתיד¹.

בשנים 2008 עד 2022 המדינה, באמצעות מפעילים שאתם התקשרה, הקימה ביישובים השוכנים סמוך לגבולותיה 14 מרכזי חוסן - תחילה ביישובי עוטף עזה (5) ובהמשך ביהודה ושומרון (4), בדרום (3) ובגבול הצפון (2). 14 מרכזי החוסן משרתים כ-1.3 מיליון תושבים מכלל מגזרי האוכלוסייה הישראלית. בנוהל הפעלת מרכזי החוסן שפרסם משרד הבריאות באוקטובר 2017 (נוהל הפעלת מרכזי החוסן או הנוהל) הוגדר כי תפקידם של מרכזי החוסן להעניק לאוכלוסייה שירות מקצועי-ארגוני וטיפול המאפשר לרשויות המקומיות ולמדינה להיערך לספק מענה לפרט, למשפחה ולקהילה בעת שגרה ובשעת חירום (לרבות בעת מצב מיוחד בעורף² או בעת שגרת חירום), ובד בבד לחזק את חוסנם בתקופת רגיעה. על פי הנוהל, למרכזי החוסן שלושה תפקידים עיקריים בעת שגרה ובשעת חירום - חיזוק החוסן הנפשי והאישי של המטופלים; חיזוק ושיפור החוסן הקהילתי והלכידות בקהילה; והכנה ופיתוח של שירותי חירום (חיזוק החוסן הארגוני של הרשות המקומית והכנה ופיתוח של שירותי החירום שלה). על פי משרד הבריאות, מרכז החוסן אמור לתת לנפגעי חרדה וטראומה טיפול קצר מועד הן בשלב האקוטי והן בשלב מאוחר יותר באמצעות שיטות טיפול שהוגדרו על ידו. במסגרת המודל שקבע משרד הבריאות בחוזר המנכ"ל משנת 2018, מרכזי החוסן נמצאים במעגלים השלישי והחמישי של נותני הטיפול³.

במדינה רצופת אתגרים ביטחוניים כמו ישראל יש חשיבות רבה לחיזוק חוסנה של האוכלוסייה גם כפרטים וגם כחברה. ביום שמחת תורה התשפ"ד, שבעה באוקטובר 2023, תקף ארגון הטרור חמאס את מדינת ישראל באמצעות ירי של אלפי טילים וחדירה של אלפי מחבלים לבסיסי צה"ל, לערים וליישובים בנגב המערבי (יישובי עוטף עזה). המחבלים הגיעו גם למסיבות מרובות משתתפים שהתקיימו סמוך לרצועת עזה. אלפי המחבלים שחדרו לישראל ביצעו מעשים נוראים וקיצוניים באכזריותם. הם רצחו מאות חיילים וכ-1,000 אזרחים ישראלים וזרם וביצעו פשעים מחרידים בנשים, גברים, קשישים, ילדים ותינוקות, חיילות וחיילים.

1 ד"ר א' שמר וד"ר א' שחר, "המלצות לשיקום קהילות המגזר הכפרי במלחמת חרבות ברזל", בתוך: מיכל אלמוג-בר, מימי אייזנשטדט, ג'וני גל (עורכים), **רווחה בעקבות המלחמה** (פברואר 2024), עמ' 109.

2 "מצב מיוחד בעורף" הוא מצב משפטי המוכרז על ידי הדרג המדיני בעת קיומה של התקפה על האוכלוסייה האזרחית, או בעת אפשרות לקיומה, במדינה כולה או בשטח מסוים, בהתאם לחוק ההתגוננות האזרחית, התשי"א-1951.

3 במעגל הראשון והמיידי של נותני הטיפול נמצאים תושבים שהוכשרו כסוכני עזרה ראשונה נפשית ומוקדי הסיוע הנפשי הספרתיים (דיגיטליים) והטלפוניים של קופות החולים ושל משרד הבריאות. במעגל השני של נותני הטיפול נמצאות מרפאות בריאות הנפש ושירותי בריאות הנפש במרפאות קופות החולים בקהילה ומרפאות בריאות הנפש של משרד הבריאות הנמצאות בהסדר עם קופות החולים. במעגל השלישי ייתן כאמור מענה כוללני (נפשי וקהילתי) באמצעות מרכזי חוסן באזורים שבהם הם פועלים. המעגל הרביעי אמור לתת מענה לנפגעי חרדה באירוע רב-נפגעים באמצעות אתרי דחק של בתי החולים הכלליים. במעגל החמישי, בתום שעת חירום (או במצב מיוחד בעורף) ייתן טיפול המשך במידת הצורך לנפגעים נפשיים באמצעות קופות החולים, מרכזי החוסן ומרכזים ייעודיים המוכרים על ידי משרד הבריאות.

קיבוץ בארי, בעקבות מתקפת הטרור בשבעה באוקטובר 2023

צילום: משרד מבקר המדינה

נוסף על כך הם פצעו אלפי בני אדם, ביצעו בקורבנות פגיעות מיניות קשות וחטפו לתוך שטח רצועת עזה 251 נשים, גברים וילדים. המחבלים פגעו גם ברכוש - הרסו, שרפו והשמידו בתים ביישובים, מפעלים, ציוד ורכוש אחר. במהלך הלחימה ביישובים נאלצו תושבים רבים להסתתר שעות רבות במרחבים המוגנים ובמקומות מסתור אחרים, תוך חשש כבד לחייהם ותוך שהם מתוודעים לזוועות הקורות לבני משפחה, קרובים, שכנים וחברים ואף רואים במו עיניהם את הדברים מתרחשים (להלן - אירועי שבעה באוקטובר); רבים אחרים ראו את האירועים המחרידים בשידור חי באמצעי התקשורת וברשתות החברתיות. מאז פרוץ המלחמה ועד תחילת ינואר 2024 פונו מבתיהם או התפנו כ-210,000 איש. כמו כן, לפי סקר שעשה משרד מבקר המדינה באפריל אותה השנה, 38% ממשתתפי הסקר דיווחו על תסמיני פוסט-טראומה, דיכאון, חרדה או שילוב שלהם ברמה בינונית או חמורה. נוכח התקפות אלה ונוכח אימים של התקפות נוספות, הן בזירה הדרומית והן בזירה הצפונית, התקבלה שורת החלטות בעניין פינוי האוכלוסייה מיישובי שתי הזירות.

אירועי השבעה באוקטובר והאירועים שהתרחשו בעקבותיהם פגעו קשות בתחושת החוסן האישי והקהילתי של האוכלוסייה בישראל. חמישה ימים לאחר פרוץ המלחמה, ב-12.10.23, אושרה למשרד הבריאות התקשרות בפטור ממכרז עם הקואליציה הישראלית לטראומה⁴ עבור תגבור הפעילות במרכזי החוסן והקמת מרכז חוסן על-אזורי (ארצי). המרכז נועד להעניק טיפולים רגשיים באופן מקוון או בקליניקות של מטפלים שיועסקו לשם כך. את שני מרכזי החוסן בצפון מפעיל מרכז משאבים⁵, ואת שאר מרכזי החוסן - הקואליציה הישראלית לטראומה. למרכזי החוסן היה ועדיין יש תפקיד מרכזי בשמירה ובשיקום של חוסנה האישי והקהילתי של אוכלוסיית המדינה גם כפרטים וגם כחברה.

4 הקואליציה הישראלית לטראומה נוסדה בשנת 2002 ביוזמת הפדרציה היהודית בניו יורק, והיא מאגדת ארגוני טראומה מובילים כדי לרתום את הידע הקולקטיבי, את ניסיונם ואת מומחיותם במקום אחד. היא עוסקת בהכשרה מקצועית, בחיזוק החוסן של הקהילה ובהיערכות לאומית לשעת חירום.

5 עמותת מרכז משאבים נוסדה על ידי פרופ' מולי להד ב-1981 בקריית שמונה במטרה לתת מענה לתושבי "קו העימות", למערכת החינוך ולמערכות המוניציפאליות בשעות משבר ובמצבי חירום. העמותה עוסקת בתחום ההכנה, ההתערבות, הטיפול והשיקום, והיא פעילה בתחום פיתוח חוסן קהילתי, התמודדות עם טראומה והיערכות לשעת חירום.

נתוני מפתח

15,750 בלבד

מספר המטופלים במרכזי החוסן בחודשים שחלפו מ-7 באוקטובר עד סוף דצמבר 2023

38%

ממשתתפי הסקר שעשה משרד מבקר המדינה דיווחו על תסמיני פוסט-טראומה, דיכאון, חרדה או שילוב שלהם ברמה בינונית או חמורה

210,000 -כ

מספר האנשים שפוננו מבתיים או התפנו מאז פרוץ המלחמה ועד תחילת ינואר 2024

31.87 מיליון ש"ח בלבד

תקציב מרכזי החוסן בשנת 2023, קודם פרוץ מלחמת חרבות ברזל; מלבד 7.35 מיליון ש"ח שהוקצו למשרד הבריאות, לא עוגנו בבסיס תקציבו תקציבים שהוקצו למשרדי ממשלה אחרים למימון פעילות מרכזי החוסן

14

מספר מרכזי החוסן שהוקמו בישראל בשנים 2008 - 2022, ונתנו שירות לכ-1.3 מיליון תושבים. רק לאחר פרוץ מלחמת חרבות ברזל הוקם מרכז חוסן ארצי

50,734 בלבד

מספר הטיפולים שהעניקו מרכזי החוסן בחודשים שחלפו מ-7 באוקטובר עד סוף דצמבר 2023

34.66 מיליון ש"ח

התוספת התקציבית שאישר משרד הבריאות לשני מפעילי מרכזי החוסן ברבעון האחרון של שנת 2023 למימון הפעילות המוגברת של המרכזים בעקבות פרוץ המלחמה. התקציב חולק בין שני מפעילי מרכזי החוסן: 29.18 מיליון ש"ח אושרו לקואליציה הישראלית לטראומה ו-5.48 מיליון ש"ח למרכז משאבים. עד אמצע אפריל 2024 לא העביר משרד הבריאות לקואליציה הישראלית לטראומה כ-32.80% מהסכום (9.57 מיליון ש"ח)

4,593

מספר הטיפולים שהעניק מרכז החוסן אשקלון בין 7.10.23 ל-31.12.23, מהם 1,865 טיפולים פרטניים (כ-40.6%) ו-1,343 שיחות טלפון טיפוליות (כ-29.2%). המרכז העניק טיפולים ל-2,931 מטופלים המהווים כ-1.9% מאוכלוסיית העיר שבשנת 2022 מנתה 153,100 תושבים

149.6 מיליון ש"ח

התקציב שאושר למרכזי החוסן לשנת 2024. נכון למועד סיום הביקורת משרד הבריאות טרם גיבש עם מפעילי מרכזי החוסן הסכמים להרחבת המימון לשנת 2024, ובהיעדר הסכמים אלה הועברו למרכזים מקדמות כדי להבטיח את פעילותם. ההעברות החלו להתבצע בחלוף כחודשיים מתחילת השנה ובכך נפגע קשות השירות שניתן למטופלים ורציפותו

3,576

מספר הטיפולים שהעניק מרכז החוסן בחברה הבדואית (מרכז החוסן הבדואי) בין 7.10.23 ל-31.12.23, מרביתם - 2,611 (כ-73%) - טיפולים ראשוניים שניתנו באופן מקוון, והשאר - 965 (כ-27%) - טיפולים שהוענקו באופן פרונטלי. משרת אוכלוסייה שבשנת 2022 מנתה 231,700 תושבים

9,324

מספר הטיפולים שהעניק מרכז החוסן אשכול למפונים בשלוחות שהקים באתרי הקליטה ולתושבים שלא התפנו בין 7.10.23 ל-31.12.23, מהם 5,296 טיפולים פרטניים (כ-56.8%), ו-2,042 ראיונות טלפוניים (כ-21.9%). המרכז העניק טיפולים ל-2,374 מטופלים המהווים כ-15.5% מאוכלוסיית המועצה שבשנת 2022 מנתה 15,300 תושבים

1,649

מספר הטיפולים שהעניקו מרכזי החוסן גליל מערבי וגליל מזרחי בין 7.10.23 ל-31.12.23, מהם 1,415 טיפולים (כ-85.8%) ניתנו באופן פרונטלי באתרי קליטת המפונים ולתושבים שלא פונו. מרכזי החוסן גליל מערבי וגליל מזרחי משרתים אוכלוסייה שבשנת 2022 מנתה 488,500 תושבים

פעולות הביקורת

בחודשים ינואר-אפריל 2024 בדק משרד מבקר המדינה את הפעלת מרכזי החוסן ביישובי קווי העימות, בדגש על התקופה שלאחר פרוץ מלחמת חרבות ברזל. הביקורת נעשתה במשרד הבריאות, באיגוד ערים אשכול רשויות גליל מערבי (אשכול גליל מערבי), בעיריית אשקלון ובמועצה האזורית אשכול. בדיקות השלמה נעשו במשרד האוצר, במשרד ראש הממשלה ובאיגוד ערים אשכול רשויות גליל מזרחי (אשכול גליל מזרחי). מפרוץ המלחמה צוותי ביקורת בראשות מבקר המדינה ובהנחייתו קיימו באופן שיטתי סיורים רבים בשטח וערכו פגישות עומק עם גורמי מקצוע ועם קהילות המפונים מהדרום ומהצפון בבתי המלון ברחבי הארץ, כדי ללמוד על מצב הטיפול בהם ולהעניק סיוע במקרים שבהם הדבר היה אפשרי.

בביקורת נבחנו נושא התקצוב של כלל מרכזי החוסן לפני פרוץ המלחמה ובמהלכה, תפקודו של משרד הבריאות כמאסדר בתחום הפעלת מרכזי החוסן וממשקי העברת המידע על המטופלים בין מרכזי החוסן לגופי טיפול נפשי אחרים. חלק מהביקורת נעשה כביקורת מעקב אחר תיקון הליקויים שהועלו בדוח ביקורת מיוחד שפרסם משרד מבקר המדינה בשנת 2021 שעסק גם הוא בין היתר בתפקוד מרכזי החוסן (הדוח הקודם)⁷, בנושאים האלה: עיגון תקציבי מרכזי החוסן בבסיס התקציב של משרד הבריאות; אישור תוכניות העבודה של מרכזי החוסן; הבקרה המקצועית והתקציבית על פעילות מרכזי החוסן; ומיגון מרכזי החוסן אשקלון.

כמו כן נעשתה בדיקת עומק לגבי הפעלת ארבעה מרכזי חוסן הנמצאים בגבולות הצפוניים והדרומיים של מדינת ישראל: מרכז החוסן אשכול, מרכז החוסן אשקלון, מרכז החוסן בחברה הבדואית (מרכז החוסן הבדואי) ומרכז החוסן גליל מערבי (מרכזי החוסן בבדיקת העומק). בדיקות השלמה נעשו מול הקואליציה הישראלית לטראומה ומרכז משאבים (המפעילים או מפעילי מרכזי החוסן או הספקים). בבדיקת העומק נבדקו השינויים שנעשו בהיקפים ובהרכבים של כוח האדם בעקבות המלחמה; הכשרת כוח האדם; מניעת העסקת עברייני מין; היקפי הטיפולים שהעניקו מרכזי החוסן וסוגיהם; אופן פרסום המידע לציבור באמצעות אתרי המרשתת והרשתות החברתיות והפעלת אמצעים ליצירת קשר עבור הציבור; וכן מיגון המבנים שבהם ניתן הטיפול.

תחנות המצב העולה מן הביקורת

אי-הלימה בין היקף הטיפולים במרכזי החוסן לבין צורכי האוכלוסייה

במצב חירום שבו אלפי טילים וכלי טיס בלתי מאוישים מסוגים שונים נורים לעבר שטחי מדינת ישראל, ובזמנית כ-210,000 איש מפונים מבתיהם או מתפנים מהם ועקורים מבתיהם חודשים ארוכים ו-38% ממשותפי הסקר שעשה משרד מבקר המדינה דיווחו על תסמיני פוסט-טראומה, דיכאון, חרדה או שילוב שלהם ברמה בינונית או חמורה, גובר הצורך בשירותיהם של מרכזי החוסן.

7 מבקר המדינה, דוח ביקורת מיוחד (2021), "היערכות הרשויות המקומיות לטיפול בנפגעי חרדה בשעת חירום".

בביקורת עלה כי ערב פרוץ המלחמה הפעיל משרד הבריאות 14 מרכזי חוסן (באזור הדרום, באזור הצפון ובאזור יהודה ושומרון), ששירתו כ-1.3 מיליון תושבים מכלל מגזרי האוכלוסייה הישראלית, ורק לאחר פרוץ המלחמה הקים את מרכז החוסן הארצי. בחודשים שחלפו מ-7 באוקטובר עד סוף דצמבר 2023 העניקו כלל מרכזי החוסן 50,734 טיפולים ל-15,750 מטופלים, 2,100 מהם ניתנו על ידי מרכז החוסן הארצי⁸, המהווים כ-0.16% בלבד מכלל אוכלוסיית מדינת ישראל בשנת 2023⁹. על אף חשיבותם של מרכזים אלו במתן מענה מרכזי וחיוני - הן ברמת ההיערכות לשעת חירום וחזוק החוסן החברתי והן ברמת הטיפול בנפגעי חרדה בשעת חירום, ובייחוד באזור הדרום והצפון, המרכזים התמודדו עם אי-ודאות תקציבית ועם מחסור בכוח אדם - כך שיכולתם לתת מענה הייתה מוגבלת.

מימון פעילות מרכזי החוסן ברבעון הראשון של שנת 2024

אף שכבר בינואר 2024 אישרה ממשלת ישראל החלטה לעניין תקצוב מרכזי החוסן לשנת 2024, ובמרץ אותה השנה אושרו למרכזי החוסן תוספות חד-פעמיות מיוחדות לתקציבים שנקבעו בהחלטת הממשלה, במועד סיום הביקורת, אפריל 2024, נמצא כי משרד הבריאות טרם גיבש עם מפעילי מרכזי החוסן הסכמים להרחבת המימון. בהיעדר הסכמים אלה, מתחילת שנת 2024 הועברו למפעילי מרכזי החוסן מקדמות כדי להבטיח את פעילותם, אך בלי להסדיר מדדי בקרה להפעלת מרכזי החוסן. ההעברות החלו להתבצע רק בחלוף כחודשיים מתחילת השנה.

עיגון תקציבי מרכזי החוסן בבסיס התקציב של משרד הבריאות

במועד סיום הביקורת, אפריל 2024, בחלוף כשלוש שנים מפרסום המלצות הדוח הקודם, ולמרות הניסיונות לעגן את תקציבי מרכזי החוסן בבסיס התקציב של משרד הבריאות, אגף התקציבים במשרד האוצר (אגף התקציבים) לא קבע מסגרת תקציבית שנתית לכל מרכזי החוסן שתעוגן בבסיס התקציב של משרד הבריאות ולא בתקציבי משרדי ממשלה אחרים, זאת בין היתר בשל התנגדות חלק ממשרדי הממשלה. כתוצאה מכך עוגנו בתקציב משרד הבריאות לשנת 2024 14.16 מיליון ש"ח מסך של 30.64 מיליון ש"ח שהוקצו למרכזי החוסן בהחלטת הממשלה מינואר 2024 - רק כ-46.2% מכלל התקציב¹⁰. שאר הסכום נשאר רשום בתקציבי משרד הביטחון, משרד הרווחה והביטחון החברתי, משרד העלייה והקליטה, המשרד לביטחון לאומי, משרד החינוך ומשרד הפנים. הדבר יוצר אי-ודאות תקציבית ובעיות תפעול בקרב מרכזי החוסן ועלול אף להביא לפגיעה בשירות הניתן על ידם ואף לסגירתם.

תוספות תקציב לרבעון האחרון של שנת 2023 למימון הפעילות המוגברת של מרכזי החוסן

בעקבות פרוץ מלחמת חרבות ברזל

כספים שנועדו למימון התמודדות כלל מרכזי החוסן עם מצב החירום ששרר בעקבות פרוץ המלחמה ברבעון האחרון של שנת 2023, הועברו על ידי משרד הבריאות למפעילי מרכזי החוסן כמה שבועות לאחר ביצוע הפעילות, ובמקרים מסוימים חודשים לאחר מכן, וחלקם אף לא הועברו למפעילים עד מועד סיום הביקורת, אפריל 2024 - לקואליציה הישראלית לטראומה לא

8 מבוסס על נתונים שמקורם בדשבורד של משרד הבריאות שהועבר למשרד מבקר המדינה בפברואר 2024. הנתונים כוללים טיפולים פרטניים, משפחתיים וקבוצתיים.

9 הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הודעה לתקשורת (ספטמבר 2023).

10 נכון לאפריל 2024.

הועבר כ-32.80% מהסכום שנועד למימון הפעילות של מרכזי החוסן בדרום ושל מרכז החוסן הארצי (9.57 מיליון ש"ח מתוך 29.18 מיליון ש"ח). הדבר עלול לגרום נזק משמעותי לטיפול שניתן לתושבי הדרום והצפון שנפגעו קשות מהמלחמה ולכלל אזרחי ישראל שמסתייעים בשירותי מרכז החוסן הארצי.

מרכיבי תקציב החוסן לשנת 2024

משקלו של המרכיב הזמני בתקציב מרכזי החוסן, שהוסף בעקבות המלחמה, מסך התקציב של מרכזי החוסן לשנת 2024 מהווה בין כ-47.3% מסך התקציבים שהוקצו למרכזי החוסן ביהודה ושומרון לכ-86.5% מסך התקציבים שהוקצו למרכזי החוסן גליל מערבי וגליל מזרחי (מרכזי החוסן בצפון). משקל זה גבוה מאוד גם במרכזי החוסן אשכול (כ-86.8%), שדות נגב (כ-83.1%) וחוף אשקלון (כ-82.1%). מדובר במרכיב שככל שמשקלו בסך התקציב גדול יותר, כך עלולה להיפגע יותר הוודאות התפעולית של פעילות מרכזי החוסן לטווח הארוך, דבר העלול להקשות על המפעילים את תכנון פעילותם ולהביא בעתיד לסגירתן של חלק מהפעילויות שפותחו על ידי מרכזי החוסן ושהתבססו על התוספת התקציבית שקיבלו בשל מצב החירום.

הבקרה המקצועית והתקציבית על פעילות מרכזי החוסן

בשנים 2021 עד 2023 משרד הבריאות לא קיים הליכי בקרה סדורים במרכזי החוסן במתכונת שנקבעה בנהל הפעלת מרכזי החוסן, ובארבע השנים האחרונות שקדמו למועד סיום ביקורת המעקב, אפריל 2024, הוא ביצע רק בקרה כספית אחת למחצית הראשונה של שנת 2020.

ועדת ההיגוי העליונה

בישיבות ועדת ההיגוי העליונה, המצויה באחריות משרד הבריאות, במהלך המלחמה לא הוזמנו להופיע נציגים של המפונים.

מסגרות לשיתוף ידע ולמידה הדדית בין מפעילי מרכזי חוסן ובין המרכזים עצמם

משרד הבריאות לא קבע מסגרת מוסדרת של מפגשי למידה והפריה הדדיים בין מפעילי מרכזי החוסן ובין מנהלי מרכזי החוסן.

ממשקי העברת מידע על מטופלים בין מרכזי החוסן לגופים אחרים העוסקים בבריאות הנפש

משרד הבריאות לא נערך לעניין הצורך להעביר מידע חסוי על המטופלים בין הגופים המטפלים העוסקים בבריאות הנפש, ובאילו תנאים, במיוחד במצבי חירום שבהם תושבים רבים פונו מבתיהם. היעדר תיאום בין כלל העוסקים בתחום בריאות הנפש עלול לפגוע ברצף הטיפולי ולגרום לכפילות במתן הטיפול. הדבר מקבל משנה תוקף בשעת חירום, במיוחד כאשר אנשים מפונים מבתיהם ומועברים לאזורים שונים בארץ לתקופה ממושכת, ובאותם המקומות הם מקבלים טיפול - אם משלוחות של מרכזי החוסן ואם מגופים אחרים הפועלים ברשויות הקולטות.

זמני ההמתנה לטיפול ברבעון האחרון של שנת 2023

במצב חירום שבו אלפי טילים וכלי טיס בלתי מאוישים מסוגים שונים נורים לעבר שטחי מדינת ישראל, ובו-זמנית מאות אלפי מפונים עקורים מבתיהם חודשים ארוכים, גובר הצורך העז בשימוש בשירותי מרכזי החוסן. אף שבנהל הפעלת מרכזי החוסן נקבע כי בתקופות חירום או במצב מיוחד בעורף המטופלים צריכים לקבל מענה ללא המתנה, במרכז החוסן אשקלון המתוון בפברואר 2024, איש לאינטייק (ריאיון אישי) לקביעת צורכי הטיפול; וזמני

ההמתנה במרכז החוסן הבדואי הלכו והתארכו - מיממה בשבועיים הראשונים של המלחמה ועד שבוע ימים מנובמבר ועד סוף דצמבר 2023.

הסדרת טיפולים מקוונים

מאז פרוץ מלחמת חרבות ברזל מרכזי החוסן שבבדיקת העומק העניקו כ-15,364 טיפולים מקוונים. עם זאת, משרד הבריאות לא קבע הנחיות מותאמות למרכזי החוסן לגבי מתן שירותים והענקת טיפולים באמצעים מקוונים, בכלל זה בהתייחס לאופן השימוש ביישומים מסחריים לשם כך. כתוצאה מכך, מפעילי מרכזי החוסן לא נתנו את הדעת על נושאי הגנת הסייבר בשיחות המקוונות שביצעו המטפלים באמצעות יישומים מסחריים, ומשרד הבריאות לא קיים הליכי בקרה על האופן שבו מרכזי החוסן העניקו את הטיפולים באמצעים מקוונים. אי קביעת הנחיות מותאמות ואי ביצוע הבקרה בהתאם להנחיות אלה מעמידה בסכנה את פרטיותם של אלפי מטופלי מרכזי החוסן.

כוח האדם במרכזי החוסן

בנוהל הפעלת מרכזי החוסן אין התייחסות לנושא העסקת כוח אדם בשעת חירום ולהעסקת רכזים מטעם מרכזי החוסן במקרה של פינוי אוכלוסייה ולא נקבעה הגדרת תפקידים בתקינה. בסיוורם שקיים מבקר המדינה בחודש הראשון של המלחמה במיקוד על יישובי קווי העימות בדרום הארץ ובצפונה, עלה כי מערך בריאות הנפש התבסס ברובו על מתנדבים. כך עלה למשל בסיוורם שקיים מבקר המדינה בקיבוץ מעלה החמישה, באזור ים המלח ובאילת שאירחו מפונים מיישובי הדרום. יצוין כי המתנדבים לא פעלו מטעם מרכזי החוסן. בביקורת עלה כי עם פרוץ מלחמת חרבות ברזל עבור מרכזי החוסן גליל מערבי וגליל מזרחי גויסו מטפלים, ומספרם גדל מ-41 עד סוף אוקטובר 2023; במרכז החוסן אשקלון ובמרכז החוסן הבדואי גדל מספר המטפלים בהדרגה, מפרוץ המלחמה ועד סוף שנת 2023 (מ-32 ל-42 מטפלים במרכז החוסן אשקלון, ומ-8 ל-10 מטפלים במרכז החוסן הבדואי); מרכז החוסן אשכול הקים שלוחות טיפוליות באילת, בים המלח, ברמת נגב, בטירת הכרמל ובירושלים, אולם לא הוקמו שלוחות דומות ולא הוצבו נציגים ממרכז החוסן אשכול בכפר עציון ובמצפה רמון, שבהם נקלטה אוכלוסייה של המועצה האזורית אשכול; לצד זאת, מרכז החוסן הקים את שלוחת ה"מפוזרים" שבה כל תושב של המועצה האזורית אשכול היה יכול לקבל מענה ללא קשר למקום שאליו פונה. מרכז החוסן אשכול הדגיש כי בשל היעדר ודאות תקציבית ואי התאמתו של התקציב הקיים לצרכיו של המרכז, לא היה ביכולתו להעסיק את כוח האדם הדרוש להפעיל את המערכת במלוא הפוטנציאל המקצועי; בידי מרכז החוסן אשקלון אמנם לא היו נתונים על היקפי הפינוי של התושבים מהעיר ולא הועסק גורם מרכז למתן מענה למפונים, אך מרכז החוסן אשקלון מסר למשרד מבקר המדינה באוגוסט 2024 כי הגורם המרכז למתן מענה הופעל על ידי אגף הרווחה והשירותים החברתיים, כי הוא זה שריכז את נושא הפינוי עבור העירייה וכי מרכז החוסן עמד איתו בקשר שוטף כדי לתת מענה לפי הצורך; בדצמבר 2023 העסיק מרכז משאבים רכזים פסיכו-סוציאליים ב-89 מלונות הממוקמים ב-11 אזורים שונים ברחבי הארץ. ב-88 מלונות נוספים הממוקמים ב-13 אזורים והמשרתים כ-9,480 מפונים לא הועסקו רכזים. לדעת מרכז משאבים, לנוכח התמשכות הפינוי והעלייה הניכרת במצוקות הנפשיות והחברתיות, יש צורך גדול להמשיך להפעיל את הרכזים ואף לגייס רכזים נוספים בהתאם לצרכים העולים מהשטח; נכון למועד סיום הביקורת, אפריל 2024, משרד הבריאות לא גיבש תוכנית סדורה לסיוע ולתמיכה במטפלים של מרכזי החוסן בעיתות משבר, דבר שמקבל משנה תוקף לנוכח האירועים הקשים שאליהם נחשפו המטפלים, בעיקר אלה המועסקים במרכזי החוסן בדרום

הארץ; נוהל הפעלת מרכזי החוסן לא כלל התייחסות להנגשה שפתית ולהתאמה תרבותית של השירות שנותנים מרכזי החוסן, למשל הנחיות בדבר העסקת מטפלים דוברי שפות שונות, מלבד התייחסות לצורך להעסיק דוברי ערבית במרכז החוסן הבדואי.

הפעלת מוקדי הסיוע בזמן המלחמה

למרות חשיבותם של המוקדים הטלפוניים לצורך מתן תמיכה נפשית ראשונית ומיידית בעת שגרה, ועוד יותר בשעת חירום, משרד הבריאות לא הנחה את מרכזי החוסן על אופן הפעלת השירות בתחומים כמו: זמן ההמתנה המרבי למענה לשיחה, ההכשרה המקצועית הנדרשת מהנציגים העונים במוקדים, שפות מתן השירות ואופן ניהול השיחות באמצעות מרכזייה אשר תנהל את תורי הפונים, תתעד את הפניות וכן תאפשר חזרה של נותני השירות אל הפונים במקרים שבהם שיחתם לא נענתה. בשניים מתוך ארבעה מוקדי סיוע (מרכז החוסן אשכול ומרכז החוסן הבדואי) לא הופעלה מרכזייה לניהול שיחות, ובאחד המוקדים (המוקד של מרכזי החוסן גליל מערבי וגליל מזרחי) הייתה המרכזייה בשלבי הטמעה במהלך פברואר 2024. רק מוקד אחד מתוך הארבעה שנבדקו (המוקד של מרכזי החוסן גליל מערבי וגליל מזרחי) הפעיל קו טלפון נפרד לדוברי כל אחת מהשפות שבהן מוענק השירות. כמו כן, באחד מתוך ארבעת המוקדים (מרכז החוסן אשכול) לא הותקן משיבון להשארת הודעות, ולא התאפשר לפונים ששיחתם לא נענתה להשאיר הודעות כדי שנציגי המוקד יוכלו לחזור אליהם.

מיגון מרכזי החוסן שנבדקו

במועד סיום הביקורת, מרץ 2024, בחלוף כשנתיים מקבלת החלטת ממשלה למימון הקמת מבנה ממוגן למרכז החוסן באשכול וכשלוש שנים מפרסום דוח הביקורת הקודם בנושא זה, טרם החלה הקמתו של המבנה הממוגן; לשלוחות מרכז החוסן הבדואי יש מקלטים במבנים שבהם ניתן השירות, אך אין בידיהן אישורי מיגון מפיקוד העורף; וחלק מהשלוחות שבהן ניתן השירות של מרכזי החוסן גליל מערבי וגליל מזרחי ממוקמות במבנים ללא פתרונות מקלוט. דבר זה אינו מאפשר מתן שירותי חוסן בסביבה בטוחה ומוגנת. יחד עם זאת, היו למרכזי החוסן גליל מערבי וגליל מזרחי גם שלוחות ממוגנות.

התכנסויות ועדת ההיגוי העליונה בתקופה הראשונה של המלחמה

בשלושת החודשים האחרונים של שנת 2023 (מפרוץ המלחמה באוקטובר עד דצמבר 2023) התכנסה ועדת ההיגוי העליונה שבע פעמים, וברבעון הראשון של שנת 2024 היא התכנסה חמש פעמים נוספות. בדיונים שקיימה הוועדה במהלך המלחמה היא עסקה במגוון סוגיות הנוגעות לפעילות מרכזי החוסן ולאתגרים הרבים שעיימם הם מתמודדים לצורך מתן פתרונות לאוכלוסיית הרשויות המקומיות שבהן הם פועלים. כל זאת לווה בדיווחי מצב של הגופים שמפעילים את מרכזי החוסן על היקף הצרכים והפניות למרכזי החוסן ועל האופן שבו ניתן השירות.

התאמה לשונית של הטיפול

מרכזי החוסן אשכול, אשכולן וגליל מערבי וגליל מזרחי מעסיקים מטפלים דוברי עברית, רוסית ואנגלית; מרכזי החוסן אשכול וגליל מערבי וגליל מזרחי ומרכז החוסן הבדואי מעסיקים

מטפלים דוברי ערבית; ומרכז החוסן אשקלון מעסיק גם מטפלים דוברי אמהרית; מרכז החוסן אשכול מעסיק גם דוברי צרפתית, ספרדית ואוקראינית.

מתן סיוע נפשי למטפלים

במרכזי החוסן אשכול ואשקלון ובמרכז החוסן הבדואי הוענקו במהלך המלחמה מענים לצוותים המטפלים כדרישת נוהל הפעלת מרכזי החוסן.

זמני ההמתנה לטיפול מקוון במרכז החוסן גליל מערבי ברבעון האחרון של שנת 2023

במרכז החוסן גליל מערבי לא המתינו אנשים לטיפול בין 7.10.23 לסוף שנת 2023. יצוין כי מפרוץ המלחמה ועד סוף שנת 2023 העניקו מרכזי החוסן גליל מערבי וגליל מזרחי 1,649 טיפולים, מהם 1,415 טיפולים מקוונים; כמו כן, מתוך הטיפולים הפרונטליים שהעניקו המרכזים, 116 הוענקו לתושבים שלא פונו, ו-118 הוענקו באתרי קליטת המפונים.

טיפולים קבוצתיים

מפרוץ מלחמת חרבות ברזל ועד סוף שנת 2023 בכלל מרכזי החוסן שבבדיקת העומק נערכו הרצאות וסדנאות מקוונות ובלתי אמצעיות לקהלים מגוונים. עוד עולה כי במרכז החוסן גליל מערבי נערכו סדנאות והרצאות למגוון אוכלוסיות המפונים ולא לה שלא פונו; פעילות זו הלכה והתרחבה בעיקר מהמחצית השנייה של נובמבר 2023.

עיקרי המלצות הביקורת

- לנוכח ההיקף הרב של אוכלוסיית המפונים הפזורה ברחבי הארץ מפרוץ מלחמת חרבות ברזל בחזיתות הדרומית והצפונית והיקף הטיפולים הרב שלהם הם נזקקים, על משרד הבריאות להכין תוכנית סדורה לטיפול בהם ולליוויים על ידי מרכזי החוסן. זאת ועוד, על משרד הבריאות להכין גם תוכניות פעולה לטיפול באוכלוסייה המפונה באירועים ביטחוניים, בטיחותיים, אסונות טבע וכדו' העלולים להתרחש בשנים הבאות.
- על ועדת ההיגוי העליונה ועל אגף התקציבים במשרד האוצר בשיתוף עם משרד ראש הממשלה, לקבוע מסגרת תקציבית שנתית לכל מרכזי החוסן, שתעוגן בבסיס התקציב של משרד הבריאות, ובכך לייעל ולשפר את תקצוב מרכזי החוסן ופעילותם. על משרד הביטחון, משרד הרווחה והביטחון החברתי, משרד העלייה והקליטה, משרד החינוך ומשרד הפנים לפעול מול אגף התקציבים במשרד האוצר כך שניתן יהיה לעגן בבסיס התקציב של משרד הבריאות את התקציבים המיועדים למרכזי החוסן שנקבעו בהחלטות הממשלה באופן שייצור ודאות תקציבית.
- מומלץ למשרד הבריאות ולמשרד האוצר לתקף את מנגנון תקצוב מרכזי החוסן, ובכלל זה את התאמת התקציבים להיקף האוכלוסייה החשופה לטראומה האמורה לקבל מענה בכל אחד ממרכזי החוסן, ולעוצמת האיומים שאליהם חשופה אוכלוסייה זו, ואת הצורך במתן מענה נפשי מיטבי במצבי חירום על ידי מרכזי החוסן.
- מומלץ למשרד הבריאות לגבש בהקדם הסכמים עם מפעילי מרכזי החוסן להרחבת המימון ולפעול לייעול ולהגברה של קצב העברת הכספים למימון מפעילי מרכזי החוסן כדי לשמור

על איתנותם הפיננסית ובה בעת לאפשר להם מתן מענים מיטביים לאוכלוסייה שאותה הם משרתים. במקרים בהם קיימת דרישה מהמפעילים להגשת דוחות ביצוע מפורטים כתנאי לאישור התשלומים, מוצע כי משרד הבריאות יקבע מנגנון תקצוב שיתבסס על העברת מקדמות וינחה את מרכזי החוסן ואת האשכולות בנוגע לכך.

■ מומלץ למשרד הבריאות ולמשרד האוצר לבחון קביעת ודאות תקציבית להפעלת מרכזי החוסן, בייחוד בשעת חירום וכן בהיבט של הוצאות המפעילים על הקמת השלוחות; הדבר מקבל משנה תוקף במרכזי החוסן גליל מערבי וגליל מזרחי, שם הוקמו בעקבות המלחמה שלוחות בתחומי האשכולות, כפועל יוצא מהמודל האשכולי שלפיו הם פועלים. שלוחות אלו אמורות להמשיך להעניק שירותים לתושבי הצפון גם עם סיום המלחמה, דבר שמחייב להקצות לאורך זמן משאבים להפעלתן. על משרד הבריאות להמשיך לפעול להסדרת מנגנון לאישור ולהעברת התקציבים למרכזי החוסן בתקופת המלחמה, שיאפשר העברת מלוא תקציבי החירום שאושרו בזמן ושנועדו לממן את פעילויותיהם של המרכזים ברבעון האחרון של שנת 2023 בעקבות המלחמה. על משרד הבריאות לפעול לכך שהתקציבים יועברו אל מרכזי החוסן ללא דיחוי לשם הבטחת פעילותם הרציפה וכדי למנוע פגיעה במתן הטיפולים.

■ על משרד הבריאות לגבש מנגנוני בקרה סדורים על פעילות מרכזי החוסן, הן בהיבט הכספי והן בהיבט המקצועי, כדי להבטיח מתן שירות איכותי לציבור, תוך ניצול יעיל של המשאבים המוקצים למרכזים. על משרד הבריאות לפעול למימוש כלל סמכויותיו וחובותיו כמאסדר בתחום הפעלת מרכזי החוסן.

■ מומלץ למשרד הבריאות לפעול להקמת מסגרת סדורה לקיום מפגשים בין מרכזי החוסן וכן בין נציגי המפעילים עצמם כדי לאפשר למידה והפריה הדדיות, מסגרת שחשיבות קיומה הסדור גובר במיוחד בתקופות חירום ומלחמה.

■ מומלץ למשרד הבריאות לפעול להסדרת אופן העברת המידע על המטופלים בין הצוותים המטפלים בתחום בריאות הנפש בגופים השונים, תוך הקפדה על זכויות המטופלים, ותוך הגנה על פרטיות המידע ואבטחת המידע.

■ מומלץ למשרד הבריאות לפעול מול מרכז החוסן אשקלון ומרכז החוסן הבדואי לצמצום זמני ההמתנה בתקופות חירום ולבחון את ההשפעות של זמני ההמתנה על אספקת השירות ואיכותו. מומלץ למשרד הבריאות לפעול לקביעת הוראות לכלל מרכזי החוסן ומנגנוני בקרה שיהיה בהם כדי להבטיח מתן שירות מיטבי לאוכלוסייה בשעת חירום.

■ מומלץ למשרד הבריאות לבחון את היקף מתן השירותים הניתנים באמצעים מקוונים, ואת השימוש ביישומון מסחרי לשם כך, וכן לבחון את ההשפעות של הדבר על הצורך להבטיח את אבטחת השיחות, ובמידת הצורך לעשות התאמות למרכזי החוסן בחוזר מנכ"ל משרד הבריאות 6/2019 בנושא "אמות מידה להפעלת שירות בריאות מרחוק". בתוך כך, מומלץ כי משרד הבריאות ייתן את דעתו על עניין הקלטת הטיפולים ועל אופן ביצוע הבקרה על מתן טיפולים אלה, וכן ייתן את דעתו על עניין אופן ההגנה על קטינים המקבלים טיפולים מקוונים.

■ מומלץ למשרד הבריאות לקבוע את תקינת כוח האדם בכל מרכזי החוסן ולהבטיח כי תאוּש במרכזי החוסן מצבת כוח האדם במלואה, בהתאם לנוהל שקבע; אם הוא סבור שיש מקום לאפשר מילוי חלק מהתפקידים באמצעות ספקים חיצוניים, על משרד הבריאות לעגן זאת בנוהל. עוד מומלץ למשרד הבריאות לקבוע בנוהל הנחיות בכל הקשור להעסקת רכזים פסיכו-סוציאליים באתרי קליטת האוכלוסייה, לקבוע מפתח תקינה המותאם לנתוני האוכלוסייה השוהה בהם, להגדיר את תפקידם ולפעול לאיוש משרות הרכזים בכלל המלונות כנדרש, ולחלופין להציב שלוחות של מרכזי החוסן בכל היישובים שאליהם מפונים תושבים של אזורים שלהם אחראים מרכזי החוסן. כן מומלץ למשרד הבריאות לוודא כי מרכזי החוסן ערוכים להעניק את המענים הראשוניים לאוכלוסייה במגוון התרחישים שעלולים להתפתח ברחבי המדינה. זאת ועוד, למשרד הבריאות ולוועדת ההיגוי העליונה מומלץ לגבש תוכנית פעולה סדורה לסיוע במטפלים של מרכזי החוסן ולתמיכה בהם בעיתות משבר. כמו כן, מומלץ למשרד הבריאות לקבוע הוראות לעניין הצורך בהנגשה שפתית ובהתאמה תרבותית בהעסקת מטפלים במרכזי החוסן, לרבות התאמת השירות לדוברי שפות שרלוונטיות לאוכלוסייה שלה נותנים מרכזי החוסן שירות.

■ מומלץ למשרד הבריאות לקבוע הסדרים להפעלת מוקדי הסיוע של מרכזי החוסן בשעת חירום, לרבות זמני הפעלתם ומתכונת ההפעלה, הפעלת מרכזייה לניהול שיחות, הכשרת העונים לפניית מבקשי הסיוע וקביעת אמות מידה לגבי אופן מתן המענה הטלפוני כאמור (הזמן המרבי למתן מענה וזמן החזרה לפונה ששיחתו לא נענתה). הדבר יאפשר בקרה הן מצד משרד הבריאות והן מצד מפעילי מרכזי החוסן על השירות הניתן לפונים ויבטיח את איכותו.

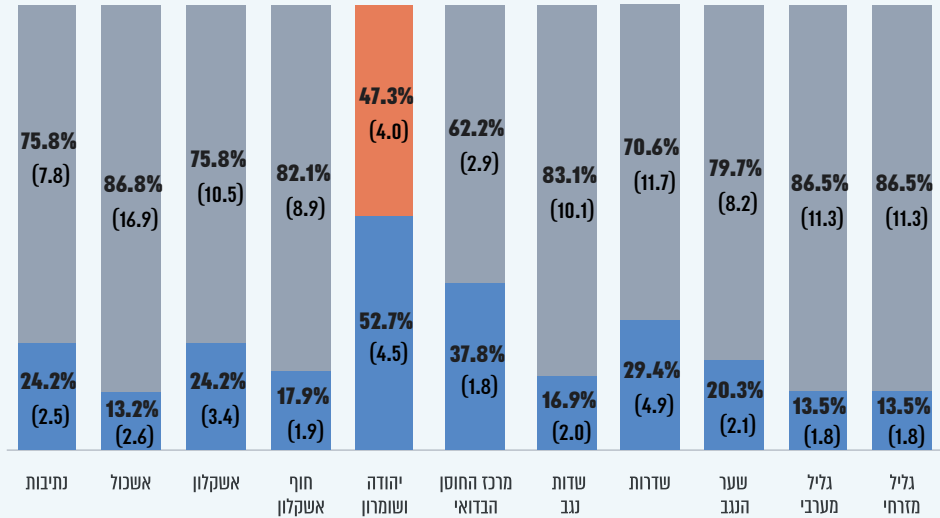
■ על משרד הבריאות לוודא כי כלל מרכזי החוסן שהוא מפעיל באמצעות ספקי השירות עומדים בדרישות המיגון של פיקוד העורף כנקבע בנוהל, ובמקרים שהדבר אינו כך עליו לפעול בשיתוף עם הרשויות המקומיות ומפעילי מרכזי החוסן להסדרת נושא המיגון. זאת, כדי להבטיח מתן שירותי חוסן בצורה בטוחה ובאווירה מוגנת, להגביר את יעילות הטיפול ולצמצם נזקים נפשיים שעלולים להתרחש בשל היעדר מיגון. מומלץ למשרד הבריאות לפעול להקצאת תקציבים במקרים הנדרשים למיגון המבנים שבהם פועלים מרכזי החוסן, וכן לפתח מנגנון שיאפשר למרכזי החוסן לגבות זה את זה במקרה של התקפות טרור רחבות היקף.

פינוי אוכלוסייה מבוגרת מהעיר שדרות, היום הרביעי למלחמת חרבות ברזל

צילום: קובי גדעון, לע"מ

פילוח תקציב מרכזי החוסן לשנת 2024 (באחוזים ובמיליוני ש"ח)

מקרא ● תקציב חירום מיוחד ● תקציבים קואליציוניים ● תקציב הבסיס

על פי נתוני משרד הבריאות מאפריל 2024, בעיבוד משרד מבקר המדינה.

סיכום

בעשורים האחרונים הצטבר במדינת ישראל ידע נרחב ורב ערך בנוגע לטיפול בנפגעי טראומה נפשית ובנוגע לחיזוק החוסן החברתי והארגוני. בחזית הטיפול בנפגעים עומדים 14 מרכזי חוסן שהוקמו בעשורים אלו, והם ממלאים תפקיד מרכזי בעת שגרה ובשעת חירום כאחד, בכך שהם מעניקים לאלפי נפגעי הטראומה בגבולותיה הדרומיים והצפוניים של המדינה וביהודה ושומרון סיוע ראשוני מידי חשוב. מרכזי החוסן מעניקים שירות מקצועי-ארגוני וטיפול המאפשר לרשויות המקומיות ולמדינה להיערך לספק מענה לפרט, למשפחה ולקהילה בעת שגרה ובשעת חירום. ברבעון האחרון של שנת 2023, עם פרוץ מלחמת חרבות ברזל, העניקו מרכזי החוסן אלפי טיפולים והעבירו סדנאות והרצאות מקוונות ופרונטליות רבות לקהלים מגוונים. בפרק הזמן שבין 7.10.23 ל-31.12.23 העניקו מרכזי החוסן שנבדקו לעומק 19,142 טיפולים.

כדי להבטיח את תפקודם המיטבי והרציף של מרכזי החוסן בעת שגרה ואף ביתר שאת בשעת חירום, הכרחי כי משרד הבריאות יפעל להבטיח את ודאות התקצוב של מרכזי החוסן ולהעברת התקציבים החיוניים להפעלת המרכזים בשעת חירום, תוך הקמת מנגנון בקרה מקצועית ותקציבית על פעילות המרכזים. על ועדת ההיגוי העליונה ומשרד האוצר, בשיתוף משרד ראש הממשלה, לקבוע מסגרת תקציבית שנתית לכל מרכזי החוסן, שתעוגן בבסיס תקציב משרד הבריאות. כמו כן, מומלץ כי משרד הבריאות ישלים את נוהל הפעלת מרכזי החוסן כך שיחול על כלל מרכזי החוסן, וכן יסדיר נושאים שלא הוסדרו כפי שעלה בביקורת. כדי להבטיח מתן שירותי חוסן בצורה בטוחה ובאווירה מוגנת, להגברת יעילות הטיפולים ולצמצום נזקים נפשיים שעלולים להתרחש בשל היעדר המיגון, על משרד הבריאות להבטיח כי כלל מרכזי החוסן עומדים בדרישות המיגון של פיקוד העורף.

מתוך ראיית מקומם המרכזי של מרכזי החוסן במערך חיזוק החוסן של אוכלוסיית המדינה על כל מרכיבי פעילותם - חיזוק החוסן הנפשי של האוכלוסייה; שיפור החוסן הקהילתי והלכידות בקהילה; והכנה ופיתוח של שירותי חירום - כפי שעלה בביקורת ובסיוורם ובפגישות עם מפונים מדרום הארץ ומצפונה, ומתוך הבנת הצורך הדחוף להכין את אוכלוסיית המדינה לאתגרים ביטחוניים רבים שבהם צפויה לעמוד מדינת ישראל בשנים הבאות, ולנוכח האתגרים שאיתם מתמודדים מרכזי החוסן - אי-ודאות תקציבית ומחסור בכוח אדם - על שר הבריאות, בשיתוף שר האוצר ומשרד ראש הממשלה, ועם השותפים הנוספים החברים בוועדת ההיגוי העליונה, לקדם מסגרת שתבטיח את קיומם, חיזוקם, הרחבתם ומקצועיותם של מרכזי החוסן לאורך שנים לטובת כלל אזרחי מדינת ישראל ולבנות מנגנון תקצוב למרכזי החוסן שיתאים את עצמו לפעולות הנדרשות ממרכזי החוסן במצבי חירום.

מתוך מתן חשיבות עליונה לעניין הצלת נפשות ופיקוח נפש, על משרד הבריאות, על ועדת ההיגוי העליונה ועל משרד ראש הממשלה לפעול לשילוב מרכזי החוסן בכל המערכים הארגוניים של השלטון המקומי ושל מערכות הבריאות. זאת כדי לאפשר מתן טיפול מקצועי ויעיל לכלל אזרחי מדינת ישראל שנפגעים במלחמות, בפעולות האיבה ובאירועי טבע קיצוניים. בצל התפתחות המערכה לצפון, בעת סיום גיבוש הדוח, עולה החשיבות של פעילות מרכזי החוסן בפרט במתן שירות לכלל היישובים שהינם תחת אש. רק שילוב מלא בין כלל הגורמים העוסקים בתחום ומתן מקום מרכזי למרכזי החוסן בטיפול בנפגעי נפש ובחיזוק החוסן הקהילתי וההכנה

לחירום, תוך הצבת תקצובם בראש סדר העדיפויות הלאומי של ממשלת ישראל, יבטיח חוסן לאומי איתן במצבים כמו זה שעימו מתמודדת מדינת ישראל מאז פרוץ מלחמת חרבות ברזל ובמצבי חירום עתידיים בשנים הבאות.